Akademie HUSPOL

PROGRESSIVE RESEARCH IN THE MODERN WORLD

COLLECTION OF ABSTRACTS

International scientific-practical conference
(Kunovice, Czech Republic, September 21-22, 2023)

ПРОГРЕСИВНІ ДОСЛІДЖЕННЯ У СУЧАСНОМУ СВІТІ

ЗБІРНИК ТЕЗ ДОПОВІДЕЙ

Міжнародна науково-практична конференція
(Куновіце, Чеська Республіка, 21-22 вересня 2023 року)

Akademie HUSPOL

Kunovice, 2023

Akademie HUSPOL

PROGRESSIVE RESEARCH IN THE MODERN WORLD

COLLECTION OF ABSTRACTS
International scientific-practical conference
(Kunovice, Czech Republic, September 21-22, 2023)

ПРОГРЕСИВНІ ДОСЛІДЖЕННЯ У СУЧАСНОМУ СВІТІ

ЗБІРНИК ТЕЗ ДОПОВІДЕЙ
Міжнародна науково-практична конференція
(Куновіце, Чеська Республіка, 21-22 вересня 2023 року)

Kunovice 2023

Recommended for publication
by the Academic Council at
Akademie HUSPOL
September 25, 2023 (Protocol № 43)

Progressive research in the modern world: collection of abstracts of International scientific-practical conference, Kunovice, Czech Republic, September 21-22, 2023. Kunovice : Akademie HUSPOL, 2023. 79 p.

Прогресивні дослідження у сучасному світі: зб. матеріалів Міжнар. наук.-практ. конф., м. Куновіце, Чеська Республіка, 21-22 вересня 2023 р. Куновіце : Академія ГУСПОЛ, 2023. 79 с.

ISBN 978-80-7314-413-5
ISBN 978-617-8094-12-6

The collection of abstracts contains the reports of participants of the International scientific-practical conference "Progressive research in the modern world ", which was held by the Akademie HUSPOL (Czech Republic) with the assistance of the NGO "European Institute for Further Education" on September 21-22, 2023. The conference is dedicated to solving current problems in ensuring innovative development and finding ways to improve the legal practice of Ukraine and the Czech Republic.

Sborník abstraktů obsahuje zprávy účastníků Mezinárodní vědecko-praktické konference "Progresivní výzkum v moderním světě", kterou pořádala Akademie HUSPOL (Česká republika) za asistence nevládní organizace „Evropský institut postgraduálního vzdělávání“ 21-22.9.2023. Konference je věnována řešení aktuálních problémů při zajišťování inovativního rozvoje a hledání cest ke zlepšení právní praxe Ukrajiny a České republiky.

Збірник містить матеріали доповідей учасників Міжнародної науково-практичної конференції «Прогресивні дослідження у сучасному світі», яка була проведена Академією ГУСПОЛ (Чеська Республіка) за сприянням ГО «Європейський інститут післядипломної освіти» 21-22 вересня 2023 року. Конференцію присвячено розв’язанню актуальних проблем в забезпеченні інноваційного розвитку та пошуку шляхів удосконалення правової практики України та Чехії.

ISBN 978-80-7314-413-5
ISBN 978-617-8094-12-6

©Akademie HUSPOL, 2023
© I. Kopotun, 2023
© S. Petkov, 2023

Єфремова Н. В.

кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри історії держави і права Національного університету «Одеська юридична академія» м. Одеса, Україна

Горяга О. В.

кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри історії держави і права Національного університету «Одеська юридична академія» м. Одеса, Україна

ДО ПИТАННЯ ПРО ПРАВО НА СВОБОДУ НАУКОВОЇ ТВОРЧОСТІ В ІСТОРИКО-ПРАВОВІЙ НАУЦІ В ОДЕСЬКОМУ ДЕРЖАВНОМУ УНІВЕРСИТЕТІ ІМ. І.І. МЕЧНИКОВА У 40-50-х РОКАХ XX СТОЛІТТЯ

Об’єктивне розуміння проблеми політичних репресій в СРСР є неможливим без глибокого переосмислення їхнього впливу на розвиток вищої освіти країни, адже там формується наукова еліта країни, громадянська та політична позиція особистості. Також, слід наголосити, що питання про захист права на свободу творчості і сьогодні продовжує лишатись актуальним. Рівень забезпечення цього права, можливості його реалізації та правомірність обмеження є показником розвитку демократії та важливим інструментом для боротьби з порушеннями прав людини у світі.

Важливо пам’ятати, що творча діяльність у сфері науки є безпосереднім проявом існування людини та основою суспільного прогресу. Отже, вивчення репресивної політики радянської держави у 30-х – початку 50-х років XX століття не втрачає своєї актуальності.

Метою цього дослідження є вивчення причин, завдань та форм порушення такого права людини, як право на свободу наукової творчості та пояснити вплив цього явища на розвиток історико-правової науки в УРСР доби Великого терору на прикладі діяльності вчених Одеського державного університету імені І.І. Мечникова (далі – ОДУ. Є.Н.) у повоєнний час. І хоча методи і принципи пізнання цієї проблематики можуть бути досить різними, значення досліджень такого роду є надзвичайно важливими в суспільстві, де намагаються боротись з порушеннями прав людини та расизмом. Такі знання, безумовно, сприятимуть і створенню ефективної системи вищої освіти та юридичної науки, які повинні ґрунтуватися на оригінальному історико-правовому фундаменті.

Як відомо, юридичний факультет в ОДУ було відновлено радянською владою, через гострий брак фахівців, лише у 1947. Отже, до появи

самостійної дисципліни «Історія держави і права СРСР» вивченням історії права частково займались вчені історичного факультету університету.

Ситуацію на історичному факультеті ОДУ до 1941 року можна частково уявити спираючись на слідчі матеріали у справі Дмитра Дмитровича Кіпарисова – декана історичного факультету університету. Між іншим він зазначив: «Рішенням обкому з викладацького складу історичного факультету були зняті як чужі люди з буржуазною психологією професори Гордієвський та Розенталь, доцента Ковбасюка позбавили кафедри і права читати курс по XX ст. З партії виключили доцента Сєроглазова …, якого я намагався захистити від критики студентів за помилки та партійної організації факультету, незгідної з моїми пропозиціями» [1. с. 266].

У 30-40-х роках методи «виховання» істориків, як власно і інших науковців у СРСР стали погромницькими. Паралельно з цими подіями влада посилювала відповідальність цензурних органів за неналежний контроль якості друкованої продукції. Ще 19 липня 1931 року спеціальним циркуляром уповноваженим особам Головліту встановлювалася судова відповідальність за дозвіл до друку антирадянських матеріалів і таємних відомостей [2, с. 32].

Приблизно наприкінці 30-х років, з ініціативи професора С.В. Юшкова, до освітніх програм юридичних навчальних закладів було введено нову навчальну дисципліну – «Історію держави і права СРСР». У 1940 році, на базі Інституту юридичних наук Народного комісаріату юстиції СРСР у Москві було видано перший підручник до вивчення цієї дисципліни, затверджений Загальносоюзним комітетом зі справ вищої школи при РНК СРСР. Але на заваді розвитку нової дисципліни відразу виникло багато чинників, від суворої політико-ідеологічної цензури, нестачі фахівців, до подій II Світової війни. В ОДУ цю дисципліну почнуть викладати лише з 1947 року через відсутність там юридичного факультету.

Рішення про відновлення юридичного факультету ОДУ в 1947 р. було пов’язано із виконанням постанови ЦК ВКП(б) від 5 жовтня 1946 року «Про розширення і покращення юридичної освіти в СРСР». Перший навчальний рік юридичний факультет розпочав, маючи у своєму складі лише одну кафедру – історії та теорії держави і права, де виконуючим обов’язки завідувача кафедри та деканом факультету був М. А. Кравцов. Також членами кафедри були В. К. Дябло, М. А. Нудель, І. О. Середа [3, с. 586].

Але в умовах «Жданівських чисток» право на свободу наукової творчості не могло бути реалізовано вченими на практиці. Ідеологічна робота в СРСР остаточно закріпила зверхність «марксистського» та офіційного тлумачення історичного процесу, тому наявність наукової творчої дискусії між вченими в історико-правовій науці більше не вітались. Істориків права разом з багатьма іншими ученими піддавали нищівній критиці та постійному психологічному пресингу. Особливо прискіпливо ставились до безпартійних. Так, у звіті ОДУ за 1952-1953 н.р. було зазначено: «Юрист Дябло В. К., з

початку 1947 р. усю свою увагу зосередив на викладанні усіляких буржуазних теорій і засмітив ними викладання курсу з теорії держави і права» [4]. Безпартійний вчений став об'єктом постійних цькувань, як потенційно неблагонадійний в колективі.

З кінця 1949 року В. К. Дябло обрав для себе індивідуальний напрямок наукових досліджень – «Сутність суверенітету». Самостійно обрана тема викликала побоювання керівництва, бо була «небезпечною» для режиму тому і постійно критикувалася, але наукові праці і його колег: М. А. Кравцова, М. А. Нуделя, Ю. Я. Баскіна теж не вважались зразковими. Отже, у звітах ОДУ за 1952-1953 навчальний рік науковців з незручними темами все частіше критикували: «У деяких дослідників теми кандидатських і докторських дисертацій є далекими від життя що не відповідає рівню сучасних знань /Баскін, Дябло/» [5. арк. 59]. Особлива критика лунала на рахунок ідеологічних розбіжностей та методології дослідження.

Переслідування вчених за їхні наукові позиції і розробки часто виливались і на шпальти університетської газети. Так, наприклад, у січні 1953 року там було видано велику статтю без підпису про методологічні та політичні помилки В. К. Дябла, після чого він звільнився. Але режиму заважали не тільки незручні дослідники. У 1954 році юридичний факультет ОДУ було закрито. Частину професорсько-викладацького складу та студентів було переведено до Львівського державного університету імені І. Франка [6, с. 24]. Офіційно це пояснювалося відсутністю кадрів для підготовки кваліфікованих юристів та через прорахунки у їх ідеологічному вихованні.

Підсумовуючи, зазначимо, що масові репресії у наукових та навчальних закладах УРСР відображали загальносоюзні тенденції. Терор носив цілеспрямований, чітко організований, системний характер і уразив всі напрямки радянської юриспруденції. Офіційно гарантовані владою права громадян, задекларовані в Конституції УРСР 1937 року, носили декларативний характер. На практиці, свобода наукової творчості, як і свобода слова режимом не передбачались. Зміна пріоритетів історичного пошуку та підходів до написання праць у зазначений період теж стала очевидною. Аналізуючи цю ситуацію професор О. П. Оглоблин зазначив: «Історична наука в СССР втрачала головну свою властивість – вільну течію наукової думки й перетворювалася вже не тільки на канал для стока марксо-ленінських «істин», а просто на мертве болото, яке відпливало тільки тоді, коли влада жбурляла туди черговий директивний камінець у виді «непогрішимих» тез ЦК партії або «геніяльних» вказівок Сталіна» [7, с. 170]. Ця характеристика частково відповідає і стану розвитку історико-правової науки в УРСР тих часів та є безпосередньо пов'язаною з порушенням права людини на свободу слова, свободу наукової творчості, відсутністю плюралізму та панування цензури комуністичного режиму.

Список використаних джерел:

1. Петровський Е. Кадрова ситуація на історичному факультеті Одеського державного університету в 1930-х роках. Проблеми історії України: факти, судження, пошуки. К., 2004. Вип. 13. С. 260-273.

2. Федотова Оксана. Обмеження друкованого слова в Україні у тридцятих роках XX століття. Вісник Книжкової палати. 2009. № 3. С. 32–38.

3. Одеський національний університет імені І. І. Мечникова. Історія та сучасність (1865–2015). / гол. ред.: І. М. Коваль ; вступ. слово: І. М. Коваль, В. М. Хмарський ; ОНУ ім. І.І. Мечникова. О. : Одеський нац. ун-т, 2015. 963 с.

4. Державний архів Одеської області. Ф. Р-1438. ОДУ ім. І. І. Мечникова. 1944-1990 рр. Оп. 12. Спр 59. Звіт про роботу ОДУ за 1952-1953 н.р. Арк. 29-31.

5. ДАОО Ф. Р-1438 ОДУ ім. І. І. Мечникова. 1944-1990 рр.». Оп. 12. Спр. 65.

6. Одеська державна юридична академія: історія і сучасність / Ред. кол.: С. В. Ківалов, А. І. Паньков, Л. І. Кормич та ін. О.: Юридична література, 1999. 248 с.

7. Оглоблин О. Академічна свобода й історична наука в СССР. Український історик. 1997. № 1/4. С.165-175.

CONTENT

GREETINGS

Mgr. Pavel Polián 3

Ігор Копотун 4

КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО ТА КРИМІНОЛОГІЯ; КРИМІНАЛЬНЕ-ВИКОНАВЧЕ ПРАВО; КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕС ТА КРИМІНАЛІСТИКА; СУДОВА ЕКСПЕРТИЗА; ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ

Mgr. Pavel Polián 5

THE EXEMPTION FROM CRIMINAL LIABILITY FOR CORRUPTION CRIMES5

Копотун І. М. 10

НАДЗВИЧАЙНІ ПОДІЇ КРИМІНАЛЬНОГО ХАРАКТЕРУ У КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧИХ УСТАНОВАХ 10

ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА; ІСТОРІЯ ПОЛІТИЧНИХ І ПРАВОВИХ УЧЕНЬ; ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ; ПОЛІТОЛОГІЯ; ФІЛОСОФІЯ ПРАВА

Кононенко Т. В. 14

ГЕНДЕРНА РІВНІСТЬ: СЕКТОР БЕЗПЕКИ Й ОБОРОНИ 14

Єфремова Н. В. 18

Горяга О. В. 18

ДО ПИТАННЯ ПРО ПРАВО НА СВОБОДУ НАУКОВОЇ ТВОРЧОСТІ В ІСТОРИКО-ПРАВОВІЙ НАУЦІ В ОДЕСЬКОМУ ДЕРЖАВНОМУ УНІВЕРСИТЕТІ ІМ. І.І. МЕЧНИКОВА У 40-50-х РОКАХ XX СТОЛІТТЯ 18

ГОСПОДАРСЬКЕ ПРАВО, ГОСПОДАРСЬКО-ПРОЦЕСУАЛЬНЕ ПРАВО; ТРУДОВЕ ПРАВО; ПРАВО СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Тернавська А. А. 22

МЕДІАЦІЯ ЯК АЛЬТЕРНАТИВНИЙ СПОСІБ ВИРІШЕННЯ СПОРІВ У СФЕРІ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ В УКРАЇНІ 22

ISBN 978-80-7314-413-5